

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ТА ҐЕНДЕРНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

LOCAL BUDGETS AND GENDER BUDGETING: THEORETICAL ASPECTS

Ковальчук А.М.

старший викладач кафедри фінансів імені Л.Л. Тарангул,
Університет державної фіскальної служби України

Kovalchuk Alona

Senior Lecturer, Department of Finance
University of State Fiscal Service of Ukraine

Актуальність дослідження полягає в тому, що динамічний розвиток фінансової системи країни передбачає впровадження змін до бюджетної політики. Однією з найбільш дієвих у забезпеченні добробуту населення країни є бюджетна політика на місцевому рівні. Саме тому необхідно впроваджувати ґендерне бюджетування на рівні формування та використання місцевих бюджетів. У статті розглянуто поняття бюджету та місцевого бюджету. Охарактеризовано значення та роль місцевих бюджетів для соціально-економічного розвитку країни. Визначено, що для ефективного розвитку держави необхідно впроваджувати нові інструменти бюджетування. Досліджено поняття «ґендерна рівність» та «ґендерне бюджетування». Розглянуто стратегічні напрями досягнення ґендерної рівності в Європі. Опрацьовано поняття «ґендерно орієнтоване бюджетування». Визначено, що ґендерно орієнтоване бюджетування спрямоване на досягнення рівності не лише жінок та чоловіків, але й інших груп населення (за віком, регіонами чи умовами проживання).

Ключові слова: бюджет, бюджетна система, бюджетна політика, місцеві бюджети, ґендерна рівність, ґендерне бюджетування.

Актуальность исследования заключается в том, что динамичное развитие финансовой системы страны предусматривает внедрение изменений в бюджетную политику. Одной из наиболее действенных в обеспечении благосостояния населения страны является бюджетная политика на местном уровне. Именно поэтому необходимо внедрять гендерное бюджетирование на уровне формирования и использования местных бюджетов. В статье рассмотрены понятия бюджета и местного бюджета. Охарактеризованы значение и роль местных бюджетов для социально-экономического развития страны. Определено, что для эффективного развития государства необходимо внедрять новые инструменты бюджетирования. Исследованы понятия «гендерное равенство» и «гендерное бюджетирование». Рассмотрены стратегические направления достижения гендерного равенства в Европе. Обработано понятие «гендерно ориентированное бюджетирование». Определено, что гендерно ориентированное бюджетирование направлено на достижение равенства не только женщин и мужчин, но и других групп населения (по возрасту, регионам или условиям проживания).

Ключевые слова: бюджет, бюджетная система, бюджетная политика, местный бюджет, гендерное равенство, гендерное бюджетирование.

The relevance of the study lies in the fact that the dynamic development of the financial system of the country dictates the introduction of changes in the mechanism of fiscal policy. One of the most effective in ensuring the welfare of the population is a fiscal policy at the local or regional level. That is why it is necessary to introduce gender budgeting precisely at the level of formation and use of local budgets. The main goals of the article are to study the theoretical aspects of local budgets as a component of budget policy at the regional level and to determine the impact of gender budgeting in this case. The article examines the approaches of domestic scientists and legislation to the definition of the term "budget". Considered the essence of the local budget. Characterized the importance and role of local budgets for the socio-economic development of the country. It was determined that for the effective development of the state it is necessary to introduce new budgeting tools. The concept of "gender equality" and "gender budgeting" has been studied. The strategic directions for achieving gender equality in Europe are considered. The concept of "gender-oriented budgeting" has been processed. It was determined that gender-oriented budgeting is aimed not only at achieving equality of women and men, but also at other different groups of the population: by

age, region or living conditions. The main directions of the impact of gender-oriented budgeting on local money are considered. During the study, we used general scientific methods such as: systemic (for disclosing the theoretical foundations of local budgets and gender budgeting) generalization (for forming conclusions and further research directions); comparisons (to identify the relationships between the various components of the study); tabular and graphical methods.

Key words: budget, budget system, budget policy, local budget, regional budget, gender equality, gender budgeting.

Постановка проблеми. Формування світових тенденцій до забезпечення належного рівня життя населення спонукає державних управлінців до пошуків нових інструментів та методів забезпечення ефективного використання бюджетних коштів, адже в країнах з розвинутою економікою саме за допомогою бюджету досягається високі рівні життя різних груп населення. Одним з таких інструментів, що застосовується під час формування бюджетної політики, є ґендерно орієнтоване бюджетування (ґОБ). ґендерний підхід до рішень щодо розподілу бюджетних коштів (на будь-якому рівні бюджетної системи) дає можливість підвищити якість державних послуг, отже, використати їх ефективно. Оскільки місцеві бюджети є найбільш наближеними до споживачів державних послуг, що фінансуються за рахунок коштів платників податків (бюджетне фінансування), то вважаємо, що саме на цьому рівні бюджетної системи доцільно перш за все впроваджувати інструменти ґендерного бюджетування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика визначення сутності місцевих бюджетів висвітлена в працях таких науковців, як О.Д. Василик, Ю.П. Козаченко, М.І. Кульчицький, С.Л. Лондар, В.М. Опарін, К.В. Павлюк, Н.В. Проць. На проблему фінансової спроможності місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів звертали увагу Л.Б. Рябушка та В.В. Койло. Підвищення ефективності використання бюджетних коштів завдяки ґендерному бюджетуванню розглядали Ю.В. Остріщенко та Н.М. Корнієнко.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість досліджень, вважаємо доцільним розглянути основні теоретичні аспекти місцевих бюджетів та ґендерного бюджетування, їх взаємозв'язок та роль у підвищенні ефективності бюджетної політики.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження теоретичних засад місцевих бюджетів як основної складової бюджетної політики на регіональному рівні, визначення впливу ґендерного бюджетування.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку країни важливою складовою формування ефективного фінансового господарства держави є фінансове забезпечення територій.

Відповідно до Конституції України (ст. 133) «систему адміністративно-територіального устрою України складають Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села» [1]. Найбільшою адміністративно-територіальною одиницею України є область, яка включає райони, міста, селища та села. Отже, важливою складовою забезпечення добробуту населення та сталого розвитку країни є фінансове забезпечення області.

Основним фінансовим фондом, що мають у своєму розпорядженні органи місцевого самоврядування, є бюджет. Розглянемо деякі підходи до визначення категорії «бюджет».

О.Д. Василик зазначав, що «бюджет – це фонд фінансових ресурсів, який перебуває у розпорядженні органів виконавчої влади певного рівня й використовується для виконання покладених на них функцій, передбачених Конституцією. Економічна природа бюджету полягає в тому, що виникає об'єктивна необхідність у розподілі й перерозподілі валового внутрішнього продукту між галузями економіки, верствами населення й територіями з метою підвищення ефективності економіки та добробуту громадян» [2]. Таке визначення сутності бюджету передбачає, що однією з його функцій є розподіл фінансових ресурсів для забезпечення добробуту населення.

К.В. Павлюк [3] розглядає бюджет як «систему економічних (грошових) відносин щодо створення суспільного грошового фонду, який перебуває у розпорядженні органів державної влади і місцевого самоврядування й використовується на ухвалені суспільством (в особі відповідних представницьких органів) економічні, соціальні, політичні цілі». У такому векторі визначення сутності бюджету також зазначається, що бюджет як суспільний грошовий фонд має виконати соціальні та економічні цілі.

В.М. Опарін [4] наводить таке визначення: як економічна категорія бюджет є сукупністю економічних відносин між державою, з одного боку, і юридичними та фізичними особами, з іншого боку, щодо розподілу й перерозподілу ВВП задля формування й використання централізованого фонду грошових ресурсів, призначених для забезпечення виконання державою її функцій. В.М. Опарін у власному визначенні бюджету робить акцент на тому, що централізовані фонди грошових ресурсів мають бути спрямовані на виконання функцій держави.

Відповідно до Бюджетного кодексу України бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для виконання завдань та функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [5].

Отже, в усіх зазначених визначеннях бюджету говориться про економічні відносини щодо розподілу фондів фінансових ресурсів, який має на меті виконання цілей або функцій, покладених на державу (тобто забезпечення добробуту для населення та економіки країни). Основними розпорядниками бюджету є органи виконавчої влади (державної або регіональної).

Вважаємо, що основу забезпечення добробуту населення складають місцеві фінанси.

Для створення місцевих фінансів необхідно визначити межі між завданнями, які повинна вирішувати центральна влада, й тими завданнями, що мають бути вирішені місцевими органами влади. Місцеві фінанси формуються як самостійна складова фінансової системи держави. Місцеві фінанси є системою формування, розподілу та використання фінансових ресурсів для забезпечення повноцінного виконання органами місцевого самоврядування покладених на них як власних, так і делегованих функцій та завдань [6].

Процес формування місцевих фінансів України, як засвідчує практика останніх років самостійності нашої держави, супроводжувався рухом фінансів згори донизу, тобто переважає дотаційний метод розподілу (від держбюджету дотації спрямовувалися в місцевий бюджет). Місцевому бюджету потрібно було вирішувати проблеми фінансування початкової та середньої освіти, охорони здоров'я, доріг місцевого значення, ветеринарної допомоги, благоустрою населених пунктів, догляду за інвалідами й сиротами, житлово-комунального господарства, здійснення житлового будівництва, забезпечення теплом, працевлаштування безробітних та їхньої перепідготовки, роботи ритуальних служб, збору й утилізації сміття, захисту екології, організації землекористування тощо [7].

Як складова бюджетної системи держави й основа фінансової бази діяльності органів самоврядування місцеві бюджети забезпечують необхідними грошовими засобами фінансування заходів економічного та соціального розвитку, що здійснюються органами влади управління на відповідній території. Головним елементом фінансів місцевих органів влади й точним відображенням функцій та завдань, що покладаються на органи місцевого самоврядування, є видатки. Нині місцеві бюджети лише потенційно є вирішальним фактором розвитку регіонів, оскільки надмірна централізація коштів суттєво обмежує їх фінансові можливості. Хронічна нестача коштів характерна для більшості місцевих бюджетів України. Місцеві бюджети

насамперед забезпечують виплату заробітної плати працівникам бюджетних установ, оплату енергоносіїв, пільг та субсидій населенню, тобто виконують здебільшого функції «соціального гаманця». В загальному обсязі видатків більшості місцевих бюджетів частка видатків, що припадає на захищені статті, в середньому становить 80–85%. Місцеві бюджети є вирішальним чинником розвитку регіону та можуть бути достатніми для виконання місцевою владою та органами місцевого самоврядування делегованих державою та власних повноважень [8].

Місцеві бюджети є засобом акумулювання та перерозподілу доходів, необхідних для забезпечення впливу органів місцевого самоврядування на соціально-економічний розвиток територій та фінансування регіональних програм. Кожен орган влади повинен володіти своїми фінансовими джерелами, достатніми для вирішення соціально-економічних завдань регіону. В Україні сьогодні процеси фінансово-бюджетної децентралізації хоча й набули незворотного характеру, проте не мають системності та все ще не сприяють стимулюванню місцевих органів до пошуку джерел активізації власних економічних ресурсів [9].

Місцеві бюджети України, відповідно до адміністративно-територіального поділу, поділяються на обласні, районні, бюджети міст, сіл та селищ, об'єднаних територіальних громад.

Відповідно до законодавства України, а саме Бюджетного кодексу, місцеві бюджети – це бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування [5]. Бюджети місцевого самоврядування – бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (зокрема, районів у містах), бюджети об'єднаних територіальних громад [10].

Щодо чіткого визначення обласного бюджету, то в сучасній науковій літературі його не існує. Вітчизняне законодавство, а саме Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», визначає, що обласний бюджет – план утворення й використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання [10].

Отже, місцеві бюджети, які є найбільш численною ланкою бюджетної системи, посідають одне з центральних місць в економічній системі держави. На рівні місцевих бюджетів зосереджується значна частина державних фінансових ресурсів, насамперед соціальної спрямованості. Основною складовою багатопланової ролі місцевих бюджетів є те, що вони залишаються важливим чинником економічного розвитку регіонів та соціального забезпечення населення [11, с. 149].

В табл. 1 визначено значення та роль місцевих бюджетів для соціально-економічного

розвитку країни. Як бачимо, ця позиція розглядається в комплексі впливів місцевих бюджетів на три складові, такі як місцеві фінанси, економічна система держави та державні фінанси.

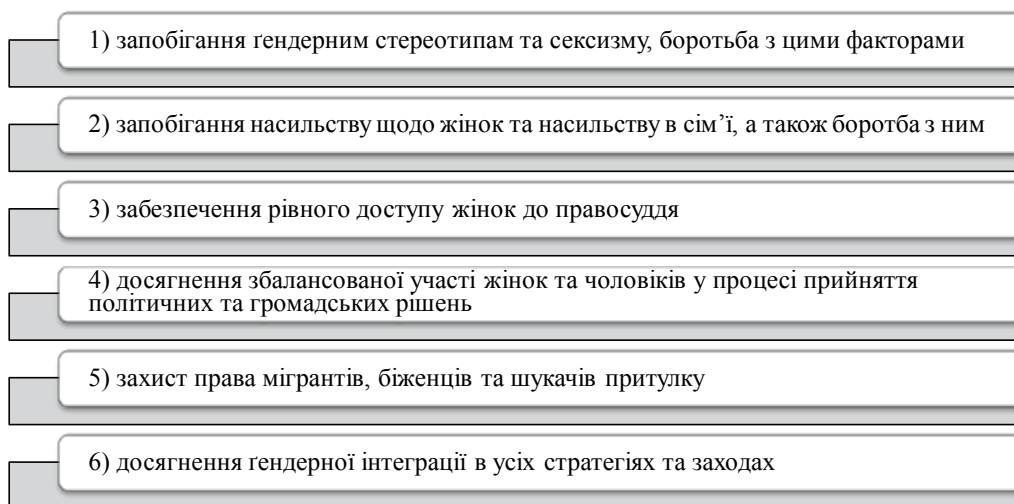
Відповідно до впливів місцевих бюджетів бачимо, що в усіх трьох складових, на які впливають місцеві бюджети, є пункти, що так чи інакше спрямовані на соціальну складову, тобто місцеві бюджети перш за все впливають на населення країни. Оскільки населення будь-якої країни побудоване з різних груп, то вважаємо доцільним впровадити ґендерне бюджетування саме на рівні місцевих бюджетів.

Щодо ґендерного бюджетування, то для з'ясування його сутності та ролі в місцевих бюджетах спочатку розглянемо передумови його активного впровадження в Україні.

Оскільки Україна взяла курс Євроінтеграції державної політики, то вважаємо доцільним розглянути європейський досвід досягнення ґендерної рівності, зокрема у сфері бюджетного фінансування. 7 березня 2018 року Комітет міністрів Ради Європи прийняв нову Стратегію ґендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 роки [12].

Стратегія відновлює зобов'язання Організації вирішувати поточні й нові виклики та усувати перешкоди на шляху до досягнення суттєвої та повної ґендерної рівності членів окремих держав та в рамках Організації. У центрі уваги досягнення ґендерної рівності перебувають шість стратегічних напрямів (рис. 1).

У Стратегії визначено, що ґендерна рівність передбачає рівноправність жінок та чоловіків, дівчат та хлопчиків, а також однакову видимість,

Рис. 1. Стратегічні напрями досягнення ґендерної рівності відповідно до Стратегії ґендерної рівності Ради Європи

Джерело: побудовано на основі джерела [12]

Таблиця 1

Значення та роль місцевих бюджетів для соціально-економічного розвитку

Місцеві фінанси	Економічна система держави	Державні фінанси
<i>На що впливають?</i>		
– Фінансова база органів місцевого самоврядування; – джерела фінансування програм соціально-економічного розвитку регіону; – інвестиційна спроможність регіону.	– Розвиток децентралізації; – фінансова стабільність; – стійкість економічного зростання; – розвиток демократичних відносин; – добробут населення.	– Ефективність бюджетного процесу; – джерела фінансування делегованих державою видатків; – джерела фінансування загальнодержавних програм.
<i>Яким є інструмент?</i>		
– Регулювання дефіциту/профіциту бюджету; – регулювання фінансової стійкості бюджету; – регулювання галузевої інфраструктури економіки регіону.	– Перерозподіл ВВП; – регулювання макроекономічних показників та бюджетної політики.	– Вирівнювання фінансової забезпеченості; – регулювання соціально-економічного розвитку.

Джерело: побудовано на основі джерела [11, с. 149]

повноваження, відповідальність та участь в усіх сферах громадського та приватного життя. Це також передбачає рівний доступ до ресурсів між жінками та чоловіками, а також їх справедливий розподіл [12]. Дослідивши запропоновані у Стратегії напрями досягнення ґендерної рівності, бачимо, що принципи ґендерної рівності стосуються не тільки чоловіків та жінок, але й різних незахищених верств населення, а також надання їм рівних прав та можливостей, зокрема фінансових.

У сучасних умовах розвитку країни забезпечення ґендерної рівності є не тільки однією з умов Євроінтеграції, але й необхідною складовою формування сучасного цивілізованого соціально спрямованого суспільства.

Сучасний етап розвитку України характеризується здійсненням ґрунтовних реформ у різних сферах життя, а саме політичній, соціально-економічній, бюджетній та фінансовій. Такі реформи здійснюються як на державному, так і на місцевому рівнях. Реформа місцевого самоврядування заслуговує на окрему увагу, оскільки від її ефективності залежить рівень життя пересічних громадян, отже, добробут усієї країни. Заходи, пов'язані з удосконаленням бюджетної системи та системи місцевого самоврядування, мають бути спрямовані на досягнення децентралізованого управління фінансовими ресурсами, перерозподіл повноважень на користь територіальної громади. Такі кроки мають наблизити Україну до європейського рівня. Врахування ґендерного фактору є одним з визначальних аспектів ефективності таких реформ [13, с. 21].

Серед багатьох інструментів, які є в арсеналі державної ґендерної політики, особливої уваги заслуговує ґендерне бюджетування, що перш за все стосується бюджетної політики. Цю технологію орієнтовано на врахування інтересів та потреб різних категорій громадян у процесі формування та виконання бюджету. Вона є важливою складовою частиною та цінним інструментом підвищення рівня соціально-економічної захищеності населення, розширення можливостей жінок та чоловіків, забезпечення ґендерної рівності та розвитку демократичних принципів управління [13, с. 21].

Розглядаючи теоретичні аспекти ґендерного бюджетування, зазначаємо, що це поняття містить процеси та інструменти, за допомогою яких враховують специфічні інтереси різних соціальних та вікових категорій у процесі розподілу державних ресурсів на всіх рівнях. Таким чином, ґендерне бюджетування є одним з інструментів досягнення ґендерної рівності, механізм якого охоплює політичну, економічну та соціальну сфери забезпечення рівності жінок та чоловіків. Ґендерне бюджетування оцінює наслідки та результати вжиття бюджетних заходів для чоловіків та жінок щодо перспективи державного фінансування. Це спрощує бюджетну інформацію та є підставою вимірювання прогресу щодо інтеграції

ґендерного аспекту в межах різних видів політики та його подальшого відображення в бюджеті. Ґендерне бюджетування сприяє досягненню ґендерної рівності, підвищує якість надання послуг загалом та сприяє економічній ефективності в розподілі ресурсів, отже, підвищує ефективність процесу управління. Інтеграція соціальних аспектів у процеси планування та бюджетування – це новий та інноваційний внесок у подальший розвиток концепції бюджетування, орієнтованої на результат. Цю концепцію підтримують, зокрема, Європейський Союз, Рада Європи та Світовий банк як засіб акцентування уваги на впливі державних стратегій та фінансуванні [14; 15].

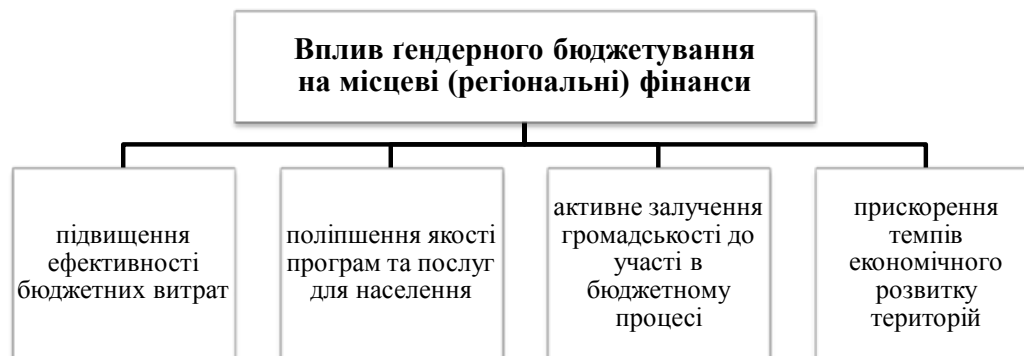
Отже, одним з кроків забезпечення ґендерної рівності перш за все для надання рівного доступу до фінансових ресурсів держави чи регіонів є впровадження ґендерно орієнтованого бюджетування (ґОБ).

Ґендерно орієнтоване бюджетування – це інструмент, спрямований на інтеграцію ґендерної складової в бюджетний процес. Його слід розглядати як впливовий елемент управлінської діяльності, пов'язаний з розробленням бюджетів різних рівнів, що надає важливу інформацію фахівцям, які приймають рішення щодо розподілу бюджетних коштів [16, с. 6].

Розроблення бюджету за допомогою ґОБ дає змогу побачити, як доходи та видатки бюджету впливають на соціально-економічне становище й можливості жінок та чоловіків, а також на аспекти рівності між жінками й чоловіками у країні. Як інструмент управлінської технології ґОБ дає змогу оцінити те, як і якою мірою державна політика у сфері розподілу видатків бюджету впливає на чоловіків і жінок як споживачів послуг, користувачів інфраструктури та платників податків. Саме ґендерний аналіз в його основі створює основу для впровадження принципу рівних можливостей жінок та чоловіків в усіх сферах та забезпечує сталий розвиток суспільства. Важливо зазначити, що ґендерний аналіз не лише передбачає розбивку за статтю, але й враховує інші соціальні категорії, зокрема вік, соціально-економічне становище, місце проживання, освітній рівень, за умови, що це є доцільним, а необхідні дані наявні [16, с. 6].

Впровадження ґендерного бюджетування на місцевому рівні має досить великий потенціал. Досвід країн, у яких під час розроблення місцевих бюджетів враховуються методи та інструменти ґОБ, свідчить про широкий спектр впливів ґендерного бюджетування на регіональні фінанси (рис. 2).

Окрім того, якщо розглядати ґендерне бюджетування щодо бюджетної політики на рівні держави, то слід зауважити, що воно є важливим інструментом міжнародної фінансової, правової та соціальної допомоги. Про це свідчить досвід України у впровадженні ґОБ у бюджетний процес, який здійснюється насамперед за фінансової підтримки уряду Швеції.

Рис. 2. Основні напрями впливів ґендерного бюджетування на місцеві фінанси

Джерело: побудовано на основі джерела [16]

Висновки. Отже, здійснивши комплексне дослідження основних теоретичних аспектів місцевих бюджетів та ґендерного бюджетування, можемо зробити такі висновки:

– оскільки соціально спрямована держава є процвітаючою державою, то для України виникає необхідність впровадження нових інструментів бюджетної політики;

– одним з нових інструментів бюджетної політики є ґендерне бюджетування; в умовах проведення реформи децентралізації ГОБ може стати дієвим методом здійснення бюджетної політики на рівні регіонів;

– місцеві бюджети є ланкою бюджетної системи та основним фінансовим ресурсом розвитку території;

– ґендерне бюджетування покликане забезпечити ґендерну рівність у суспільстві за допомогою фінансових інструментів;

– найкращими фінансовими інструментами, які можуть впливати на суспільство (зокрема, на досягнення ґендерної рівності), є доходи та видатки місцевих бюджетів;

– ґендерна рівність передбачає не лише рівність чоловіків та жінок, але й рівність різних груп населення (за віком, статтю, регіонами проживання тощо).

Отже, вважаємо, що відносини «місцевий бюджет» – «ГОБ» є двосторонніми та взаємовигідними: ГОБ підвищує ефективність бюджетних послуг, а видатки з бюджету, сформовані за допомогою ГОБ, регулюють ґендерну рівність.

Таким чином, питання ґендерного бюджетування та його впливу на місцеві бюджети не втрачає актуальності та заслуговує на подальші дослідження, особливо в умовах реформування бюджетної системи, забезпечення бюджетної децентралізації регіонів країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Конституція України : Закон від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Василик О.Д. Теорія фінансів : підручник. Київ : НІОС, 2000. 416 с.
3. Павлюк К.В. Бюджет в умовах трансформації економіки України : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Київ : Н.-д.фін. ін.-т при М-ві фінансів України, 2007. 40 с.
4. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія) : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 1999. 164 с.
5. Бюджетний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 8 липня 2010 року № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
6. Лондар С.Л., Тимошенко О.В. Фінанси : навчальний посібник. Вінниця : Нова книга, 2009. 384 с.
7. Козаченко Ю.П. Місцеві бюджети як основа ресурсного забезпечення розвитку місцевого самоврядування в Україні : дис. ... канд. наук з держ. упр. Запоріжжя, 2016.
8. Кульчицький М.І. Міжбюджетні відносини в економічній системі України : дис. ... докт. екон. наук. Львів, 2016.
9. Проць Н.В. Формування податкових надходжень місцевих бюджетів в контексті бюджетної децентралізації. *Фінансовий простір*. 2015. № 1 (17). С. 221–227.
10. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
11. Рябушка Л.Б., Койко В.В. Аналітична оцінка фінансової спроможності місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів. *Бізнес-Інформ*. 2013. № 11. С. 148–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_11_26.
12. Council of Europe Gender Equality Strategy 2018–2023. URL: <https://rm.coe.int/strategy-en-2018-2023/16807b58eb>.

-
13. Остріщенко Ю.В., Корнієнко Н.М. Гендерне бюджетування на місцевому рівні як інструмент підвищення ефективності використання бюджетних коштів. *Економіка розвитку*. 2015. № 3 (75). С. 19–27.
  14. Quinn Sh. Gender budgeting: practical implementation. URL: [https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/gender-mainstreaming/CDEG\(2008\)15_en.pdf](https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/gender-mainstreaming/CDEG(2008)15_en.pdf).
  15. Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/genderna_pol_tika_s.pdf.
  16. Клацер Е., Іваніна Т. Гендерно-орієнтоване бюджетування: аналіз програм, які фінансуються з бюджету, з позиції гендерної рівності : посібник для працівників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Київ, 2018. 34 с.